

Lärarhandledning

Utskrift kan göras på www.inlasningstjanst.se

1. Inledning

Läs- och skrivsvårigheter/dyslexi är det vanligast förekommande funktionshindret i skolan. Med rätt hjälpinsatser kan de läs- och skrivsvaga eleverna få betydligt bättre förutsättningar att lämna skolan med en bred kunskapsbas och en positiv syn på sig själva och sina möjligheter.

Den här lärarhandledningen är tänkt som ett stöd till Dig som arbetar som klasslärare, ämneslärare, speciallärare eller specialpedagog. Den tar upp frågor kring ljudböcker och hur de kan användas för att kompensera lässvaga elever. Vi besvarar också några frågor kring läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

Har Du funderingar som inte tas upp i de följande avsnitten är Du välkommen att ställa Dina egna frågor via vår hemsida: www.inlasningstjanst.se. Vi besvarar frågorna i samarbete med FMLS, Förbundet Funktionshindrade Med Läs- och Skrivsvårigheter.

2. Vad är en läromedels- DAISY, CD eller kassett?

En inläst version av läroboken, på DAISY, CD eller kassetter. Texten är inläst i normal hastighet och den inlästa texten överensstämmer exakt med texten i läroboken. Eftersom materialet i den här katalogen i första hand är avsett för seende läshandikappade är bildbeskrivningar uteslutna.

Inläsningen är tänkt som en alternativ kunskapskälla. Avsikten är inte att eleverna ska använda den inlästa versionen som läs- och skrivmaterial. Skönlitterära böcker på DAISY, CD eller kassett är bättre att använda för att förbättra läsförmågan.

3. Vad är det för skillnad mellan talbok och ljudbok?

Skillnaden mellan talbok och ljudbok är juridisk med avseende på upphovsrätt och vem som får använda talboken respektive ljudboken. Den fysiska produkten ser likadan ut, det vill säga en bok inläst på DAISY, CD eller kassettband. Nedan följer en beskrivning av talbok respektive ljudbok.

Talboken

Talböcker får endast produceras och kopieras av den som har regeringens tillstånd. Inläsningstjänst innehar detta tillstånd.

Något avtal med författare/ förlag krävs inte. I gengäld måste talboken köpas in till bibliotek/skolbibliotek och får bara lånas ut till vissa grupper. I ett avtal med Författarförbundet regleras vilka grupper som avses, nämligen synskadade, långtidssjuka, konvalescenter, rörelsehindrade, afatiker, personer med läs- och skrivsvårigheter, personer med utvecklingsstörning samt hörselskadade. Även tillfälligt funktionshindrade har rätt att låna talböcker under den tid behov finns.

Ljudboken

Ljudböcker produceras med upphovsmannens tillstånd och royalty utgår. Inläsningstjänst har, när det gäller läromedel, avtal med Bonnier

Utbildning, Gleerups Förlag, Interskol, Liber, Almqvist & Wiksell och Bokförlaget Natur och Kultur. Ljudböcker kan köpas och lånas av alla och kan därmed användas som ett pedagogiskt alternativ för både elever som har läs- och skrivsvårigheter och elever som inte har läshandikapp. Ljudboken får inte kopieras.

4. Vad gör jag om ett läromedel inte finns inläst?

Om ett läromedel inte finns inläst går det bra att lämna önskemål till oss. Våra beslut om inläsningar grundar sig ofta på de önskemål som inkommit från skolorna tillsammans med förlagens rekommendationer.

Önskemål kan förmedlas till oss via antingen e-post: info@inlasningstjanst.se, fax: 08-556 115 55 eller telefon: 08-556 115 50. Var noga med att ange titel, förlag och bokens ISBN-nummer samt skolans adress och telefonnummer så att vi kan kontakta er om vi beslutar om att producera önskad titel.

På uppdrag av bibliotek/skolbibliotek kan vi även framställa en bok för en enskild skola. Den faller då under gällande regler för talbok (se avsnitt 3). Kontakta oss för offert.

Ett tredje alternativ är att använda ett likvärdigt läromedel. Detta är något som bör ske i samråden med elev och ämneslärare och oftast lämpar sig bäst för äldre elever. Om klassen t ex använder en litteraturhistorisk bok som inte finns inläst kan vi faxa eller skicka innehållsförteckningen över de böcker vi har inlästa. På så sätt kan man jämföra böckerna och avgöra om det fungerar att använda en alternativ bok.

5. Hur vet jag att det är rätt upplaga som är inläst?

Vårt beställningsnummer motsvarar den tryckta bokens ISBN-nummer. Detta gör att man enkelt kan se om den inlästa boken motsvarar den bok som används i skolan. Kontrollera med respektive bokförlag hur mycket som skiljer mellan olika upplagor.

6. Hur hittar jag i läromedels-, kassetten-, CD-, DAISY?

På varje kassett finns angivet vilka sidor A-sidan respektive B-sidan innehåller. På kassetterna finns söksignaler som hörs vid snabbspolning med medhörning.

På varje CD-skiva finns angivet vilka boksidor skivan innehåller. Varje nytt index (spår) är en ny boksida, man kan säga att man bläddrar med indexknapparna på samma sätt som när man bläddrar mellan sidorna i en vanlig bok. DAISY skivan har full sökbarhet ex. kapitel, rubriker, sidor mm, även egna bokmärken kan läggas in. I början av första kassetten till varje bok går inläsaren igenom medhörningsfunktionen och bokens olika signaler.

För att förenkla för din elev:

- Lyssna igenom delar av boken så att du känner till hur den är upplagd.
- Förklara och gå igenom medhörningsfunktionen med eleven.
- Träna eleven att hitta rätt boksida.

Sökfunktion med räkneverk

Många bandspelare har räkneverk som kan användas som sökfunktion. Eleven själv eller läraren kan markera i boken vilka nummer olika textavsnitt har, t.ex. vid läxor.

Eftersom olika bandspelare kan ha olika typer av räkneverk är kassetten inte markerad med räkneverksnummer.

Tänk på att:

- Markera räkneverkets nummer från samma bandspelare som skall användas vid avlyssning.

7. Vilka elever kan använda inlästa läromedel?

Den inlästa versionen är avsedda för alla elever som på något sätt har problem med tryckt text. Det kan vara elever med specifika läs- och skrivsvårigheter men också invandrar- och elever som av olika skäl har temporära läs- och skrivsvårigheter.

Inlästa läromedel kan också, så länge det rör sig om en ljudbok (se avsnittet "Vad är det för skillnad mellan talbok och ljudbok"), användas som pedagogiskt alternativ i helklass. Erfarenheter har visat att inlärnings-effekten ökar ju fler sinnen som används samtidigt. För många elever kan alternativet "läsa med öronen" vara ett mycket bra sätt att inhämta kunskap.

Det är viktigt att komma ihåg att alla elever har skilda förutsättningar att hantera inlästa läromedel. Det har framkommit att elever som har direkta avkodningssvårigheter men inte så många andra svårigheter mer självständigt kan tillgodogöra sig inlästa läromedel, medan elever med tilläggshandikapp, t.ex. språkliga svårigheter, minnessvårigheter, inlärningsvårigheter, ADHD mm har ett större behov av strukturerad hjälp och vägledning. Inlästa läromedel kan dock vara bra även för dessa elever, eftersom de får lära sig att träna upp förmågan att lyssna och koncentrera sig.

Elevens ålder påverkar naturligtvis också hur självständigt eleven kan arbeta med inlästa läromedel.

8. Hur arbetar jag med inlästa läromedel på lektionerna?

Nedan följer några tips på hur du kan arbeta med läromedelskassetter i undervisningen. Tipsen är hämtade ur skriften "Att använda läromedelskassetter" av Anna-Stina Hallberg och Eva Svärdemo Åberg. Texten återfinns i sin helhet på Inläsningstjänst hemsida: www.inlasningstjanst.se

- När Du skall introducera inlästa läromedel i klassen är det värdefullt att börja med alla elever på en gång. Det höjer statusen för användningen och den blir heller inte direkt inriktad på elever med svårigheter.
- Berätta om inlärnings-effekterna av att använda flera sinnen samtidigt. Eleven hör (auditivt), ser (visuellt) och stryker under eller uttalar (motoriskt) orden i läroboken.
- Berätta för eleverna att de kan välja mellan att följa med i texten samtidigt som inläsaren läser eller att bara lyssna på texten. För många svaga läsare kan det vara bättre att bara lyssna.

- Berätta om innehållet i textavsnittet som eleverna skall få höra. Ställ frågor och låt elevernas tankar och funderingar komma till uttryck. Det är viktigt att eleverna får en förståelse av innehållet innan bandet sätts igång.
- Gå igenom svåra ord och begrepp och ge konkreta exempel. Många elever kan behöva detta.
- Repetera eller lär ut anteckningsteknik om eleverna ska skriva upp fakta ur texten medan inläsaren läser. Att arbeta med tankekartor, sk mindmapping, kan ofta vara ett bra sätt för eleverna att få ett sammanhang i det de läser.
- Lyssna igenom lagom långa textavsnitt och stanna med jämna mellanrum. Diskutera innehållet, förklara och förtydliga om det förekommer otydligheter i texten.

9. Hur kan jag locka eleverna att använda inlästa läromedel?

Det är naturligtvis viktigt att idén att använda inlästa läromedel inte bara är förankrad hos läraren utan även hos den/de berörda eleverna.

Ett sätt att öka lusten att arbeta med inlästa läromedel är det vi redan nämnt i föregående stycke, nämligen att introducera inlästa läromedel i helklass. Det kan vara en fördel om man låter hela klassen lyssna på delar av boken istället för att läsa.

Även i grupparbeten kan det vara värdefullt att alla elever får möjlighet att använda inlästa läromedel för att det skall bli ett mer naturligt inslag i undervisningen. De som har lätt för att läsa kommer troligtvis att föredra den tryckta texten och de elever som har störst behov kan sedan arbeta med kassetterna, CD eller DAISY.

Ett annat sätt är att skapa någon form av teknikhörna där det finns tillgång till datorer, bandspelare, CD, DAISY spelare, hörlurar och dylikt, och där även inlästa läromedel finns tillgängliga ihop med tex multimedia-läromedel.

Det är lättare att få eleverna att vilja arbeta med inlästa läromedel om de framställs som ett spännande alternativ snarare än ett handikapphjälpmedel!

10. Vilka positiva effekter kan uppnås genom användning av inlästa läromedel?

Den självklara fördelen är naturligtvis att eleven får möjlighet att ta till sig kunskap på samma nivå som sina kamrater. Vi vill återigen understryka att inlästa läromedel skall ses som en alternativ kunskapskälla för de elever som har svårt att hantera tryckt text eller som ett pedagogiskt alternativ för alla elever. Det viktiga är inte hur man tar reda på fakta, det viktiga är att man faktiskt besitter kunskapen.

Det finns andra positiva effekter att uppnå genom användning av inläsningar:

- Risker för att den lässvaga eleven skall bli skoltrött minskar eftersom eleven här får möjlighet att använda ett media som denne behärskar.
- Eftersom eleven slipper konfrontera sina svårigheter under hela skoldagen minskar risken att eleven utvecklar en negativ självbild.

- Att få texter upplästa kan även bidra till att stärka läs- och skrivförmågan. I kombination med en professionell läs- och skrivträning kan den inlästa versionen bidra till att eleven lämnar skolan med en bred kunskapsbas, en acceptabel läs- och skrivförmåga och ett bra självförtroende!

11. Vad är dyslexi?

Det finns många olika forskningsrön som behandlar de bakomliggande orsakerna till det som kallas specifika läs- och skrivsvårigheter eller dyslexi. Man försöker att bedriva dyslexiforskning på en tvärvetenskaplig nivå. Men någon teori som alla är överens om finns inte idag.

Vad man däremot är överens om är att de flesta dyslektiker uppvisar språkfunktionella svagheter, särskilt beträffande förmågan:

Att säkert kunna särskilja vissa enskilda språkljud.

Att rätt uppfatta de olika talljudens inbördes ordningsföljd.

Att få ett grepp om det talade språkets uppbyggnad av stavelser och enskilda talljud.

Att talljuden representeras av bokstavstecken och att få grepp om bokstävernas "ljudvärden" (detta brukar kallas att man knäcker den alfabetiska koden).

Att rätt uppfatta ordningsföljden av bokstäverna i en text.

Att uppfatta och bearbeta snabba informationsflöden.

Att använda det så kallade "arbetsminnet".

Med hjälp av nya tekniker har man funnit avvikande aktivitetsmönster i hjärnan, vilka kan konstateras redan i förskoleåldern, hos barn som senare i skolan får läs- och skrivsvårigheter.

Ärftlighetsforskningen har visat att svårigheter med denna språkliga funktion ofta går i arv. Det är även konstaterat att dyslexi sällan beror på sociala eller kulturella miljöfaktorer. Men konsekvenserna blir olika beroende på möjligheten till stöd och förståelse från omgivningen.

12. Hur vanligt är läs- och skrivsvårigheter?

Uppskattningsvis har en halv miljon svenskar större eller mindre svårigheter med att hantera tryckt text. Detta innebär inte att alla faller under diagnosen dyslexi. Svårigheterna kan ha andra orsaker.

Mellan 5000 och 10 000 elever lämnar varje år grundskolan utan att kunna läsa och skriva tillräckligt bra. Beroende av vad man lägger i begreppet läs- och skrivsvårigheter varierar siffran mellan 5 och 20 procent per klass.

13. Vart kan jag vända mig om jag har funderingar kring en specifik elev?

FMLS/Skrivknuten

FMLS, Förbundet Funktionshindrade Med Läs- och Skrivsvårigheter, är sedan 1990 handikapporganisation för personer som har läs- och skrivsvårigheter.

Skrivknuten är en informations- och rådgivningsverksamhet i FMLS's regi. Dit kan alla som kommer i kontakt med läs- och skrivsvårigheter vända sig för att få stöd och

råd och det gäller naturligtvis även lärare som har lässvaga elever.

FMLS har lokalföreningar på många platser i landet. Kontakta huvudkontoret i Stockholm för att ta reda på var närmsta FMLS-förbund finns.

Förbundet FMLS
Solnavägen 100
169 51 SOLNA
Telefon: 08-665 17 00
Fax: 08-660 79 77

Läspedagogiska centra

I Sverige finns ett antal resurscentra som kan ge råd och information, erbjuda fortbildning, genomföra utredningar och sammanställa åtgärdsförslag för elever med allvarliga läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

14. Tips på litteratur om Du vill fördjupa Din kunskap i ämnet läs- och skrivsvårigheter/ dyslexi.

Det finns idag relativt mycket litteratur som behandlar dyslexiproblematiken och olika aspekter på läs- och skrivträning. Nedanstående titlar skall därför ses som förslag på böcker.

För en mer omfattande litteraturlista, kontakta FMLS, Förbundet Funktionshindrade Med Läs- och Skrivsvårigheter.

Vad alla lärare och rektorer bör veta om läs- och skrivsvårigheter

av Torbjörn Lundgren och Karin Ohliss. Kan rekvideras från FMLS, Stockholm.

Dyslexi. En introduktion.

av Ester Stadler, Studentlitteratur 1994

Det skrivna ordets tystnad (skönlitteratur)

av Torbjörn Lundgren 1993.

Finns utgiven som "En bok för alla".

Dyslexi

av Torleiv Høien och Ingvar Lundberg, Natur och Kultur 1992

Läkande läsning och skrivning

av Sigrid M99adison, Tiden/Fksam 1992